

Védjük a szalakótákat!

Már kisgyermek korom óta szoros kapcsolat fűz a természethez, az élővilághoz. Szüleim maguk is természetbarát emberek, erre a szeretetre neveltek engem is. Néhány éve egy biológia verseny döntőjére készülve olyan témát akartam választani, melyben mélyen el tudok merülni, kapcsolatban áll az élőhelyemmel, magam tudok megfigyeléseket végezni. Esszém leginkább ezen megfigyelésekre épül. Kutatásaim fő időszaka 2014-2018 között volt, melynek kivitelezésében segítségemre volt általános iskolai biológia tanárom, Bozsik Mária, valamint Tóth László természetvédelmi őr. Részben ezért választottam a szalakótákat, a szalakóták védelmét témául. Másrészt azért pont a szalakóta, mert amellet, hogy egyik legszínpompásabb, legmegkapóbb külsejű madarunk, elég igénytelen környezetet teremt magának a költése során. Ez a kettősség volt, mely igazán megfogott.

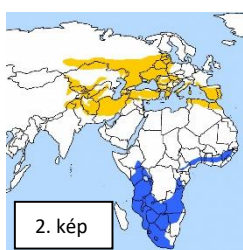
1. kép

A szalakóták a legszínesebb, madaraink közé tartoznak. Megjelenésük igen feltűnő. Feketés szarubarna csőrük középhosszú, meglehetősen vaskos, egyenes, erős, tövén kiszélesült, boltozatán enyhén hajlott, csúcsán horgas. A láb rövidebb, mint a középső ujj, a szárny második evezője a leghosszabb, a fark csapottvégű.

A szalakóta tollazata pompás színezetű. Feje, nyaka, alsó fele és szárnyfedői zöldbe játszó, halvány égszínkékek. Az orrlyukai fölött, valamint a

szájzugnál és torkán lévő tollak fehéresek. Az alsó kar mentén lévő kis fedőtollak, a farcsík és a felső farkfedőtollai mély tengerkékek. Dolmány- és válltollai, valamint hátsó karevezői fahéjbarnák, kézevezői feketék, tövükön égszínkékek. A karevezők sötétkék fényű feketék, a külső zászlók tőfelükben hasonlóképpen égszínkékek, az evezők alulról nézve mélykékek; a két középső farktoll piszkos szürkésbarnás, a többi halvány égszínkék; a belső zászló közepén sötétkék, a végén halvány végszegély előtt világoskék. A legkülső farktoll ferdén lecsapott vége fekete. Lábai sötétsárgák, szeme sötétbarna.

Lehetetlen nem észrevenni, pompás tollazata mellett légiakrobata képességei is felhívják rá a figyelmet. Borús időben komor és rosszkedvű, ellenben napsütéskor gyakran a levegőben magasan csapong és ilyenkor különös kanyargásokat is végez; nagyobb magasságból hirtelen fejjel lefelé zuhan alá és azután lassan ismét fölfelé igyekszik. Kevés madár élénkíti meg annyira a vidéket, mint a szalakóta.

2. kép

A szalakóta palearktikus elterjedésű faj, fészkelő területe Európa déli részétől Kelet-Európán át Közép-Szibériáig húzódik. Egykor Európa szerte elterjedt madárfaj volt, hazánkban is nagy számban képviseltette magát állománya, melyről tanúbizonyságot tesz, hogy rengeteg népies neve maradt fenn. Ilyenek például: kékszalakóta, kékcsóka, zöldkánya, kékvarjú, vasvarjú, vaskánya, szaricsóka, tengeri vagy árvaszajkó, kékmátyás, vasmadár, vaskánya, kalangyavarjú. Utóbbi nevét arról a jellegzetes szokásáról kapta, hogy nyár derekán, amikor fiókái már röpképesek, tehát

az állomány feltűnően meggyarapodott, nagy számban üldögélnek a gabona- és szénakalangyákon s onnan leselkednek táplálékukra, erre utal vártamadár elnevezése is. Hazánkban mindössze 4 hónapot tartózkodik. A pár április-május fordulóján tér vissza afrikai, dél-ázsiai költőhelyéről. Az alacsonyabb dombvidékek, síkságok jellegzetes madara, így költőállományai leginkább az Alföldre lokalizálhatók, az ország más területein leginkább átvonulóban találkozhatunk

3. kép

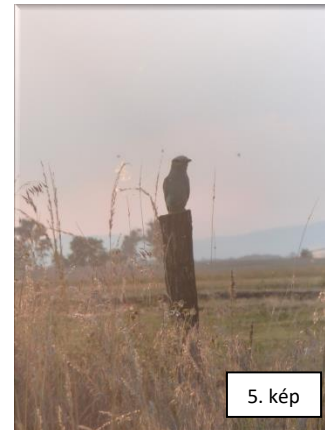
vele. Jellemzően erdőszepeken, öreg ártéri ligetekben, fehérynár csoportokkal tarkított homok pusztákon, illetve erdőfoltokban bővelkedő lápréteken és kaszálókon fordul elő, de ezek hiányában, napjainkban leginkább a mozaikos gyepekkel, extenzív szántókkal, facsoportokkal, öreg magányos fákkal tarkított élőhelyeken találja meg életfeltételeit. Hazaérkezése után egy-két héten belül a hím megkezdí látványos nászrepülését a kiszemelt költőüreg felett. Szépséges tollaikkal ellentétben igazán erőszakos viselkedésű madarak. A kiszemelt odúból erőszakkal kilakoltatják a társbérelőket, legyen az csóka vagy seregély. A seregély fiókákat csőrükkel kihordják, majd a nőtény lerakja 4-5 fehér színű tojását. Az odút nem bélelik, de olykor csigaházat vagy kavicsot hordanak bele. A hím és a nőtény

felváltva kotlanak tojásaikon és a fiókák felnevelésében is mindketten aktívan részt vesznek. Eredetileg leggyakrabban a zöld küllő odujában költött a szalakóta. Ma is előfordul ez, hiszen minden kisebb alföldi erdőben él egy-egy pár zöld küllő, akik rendszeresen ácsolnak odukat, még akár a fehér akác törzsébe is. Nem veti meg a fekete harkály vájta odukat, valamint a homokfalakat sem. Állományának fenntartásában fontos szerepe van a mesterséges fészekoduknak.

Tápláléka főként rovarokból, egyenesszárnyúakból áll, azonban gyakran látni gyíkokkal a csőrében, de nem veti meg a pockokat, kisebb rágcásolókat sem, élőhelyéhez szorosan köti tápláléka. Mint tudjuk a gyors környezetváltozáshoz a legtöbb élőlény csak nehezen képes alkalmazkodni. Helyzetük egyre kilátástalanabbá válik, ezért mára az ember feladata az is, hogy a természetre gyakorolt negatív hatásokat mérsékelje.

A szalakóták állományának csökkenése 1970-től felgyorsult, a 80-as évekre egyedszáma minimálisra zsugorodott, nagy területekről, mint a Dunántúlról teljesen el is tűnt, élettere a Duna-Tisza közére korlátozódott. Úgy, ahogy Európa más pontján, hazánkban is a legfontosabb veszélyeztető tényezőnek a fészkelő hely és odúfogyatkozás számított.

A hazai gyakorlati szalakótavédelmi munka az MME 37. sz. helyi csoportjához köthető, ahol dr. Molnár Gyula szakmai irányításával 1988-ban kezdődött az a munka, amely a Csongrád megyei Szatymaz-Balástya- Kistelek települések között húzódó gyepekre kihelyezett D-típusú odúk kihelyezésével kezdődött. 1991-ben az MME Bükki Helyi csoportja kezdte el az odúkihelyezéseket, hasonlóan eredményesen. A Jászságban Urbán Sándor irányításával folyt az odútelepítés. Jelentős szakmai elismerés volt, hogy 2008-ban a BirdLife International az MME-t bízta meg az „International Species Action Plan for the European Roller” című projekt kivitelezésével. Az MME a Bükki Helyi Csoport koordinációjában valósította ezt meg, 19 ország részvételével lakóhelyemen, Besenyőtelken.

Megfigyeléseim célja volt, hogy egy egyszerű példa segítségével bemutassam egy fajmegőrzési program sikerességét és hasznát. A bizonyítani kívánt tézis az volt, hogy a szalakóta állomány csökkenését elsősorban a költésre alkalmas fészkelőodúk hiánya okozza. Ebből következik, hogy ha költésre alkalmas fészkelő odukat helyezünk ki az állomány mérete is nő.

A dél-hevesi populáció megóvására irányuló program 1993-ban indult, azzal a célkitűzéssel, hogy megakadályozzák ennek a madárfajnak a területről való teljes eltűnését. Már az első évben ennek érdekében 40db D-típusú odú lett kihelyezve, melyek száma az elmúlt negyedszázad alatt a 300-at is meghaladja.

6. kép

A madarak védelme minden évben a kihelyezett odúk ellenőrzésével és karbantartásával kezdődik. Ezek a D-típusú odúk a B-típusúakra hasonlítanak, csak a méretei nagyobbak. Területünkön ezen odúk leginkább fákra, villanyoszlopokra vannak kihelyezve, két helyen rögzítve. Az időjárás viszontagságai megtépázhatják őket, ilyenkor levételre, felújításra kerülnek, vannak odúk melyek az ilyen odúellenőrzések során végleges eltávolításra kerülnek, mivel akár sérülést is okozhatnak bérlődőknek.

7. kép

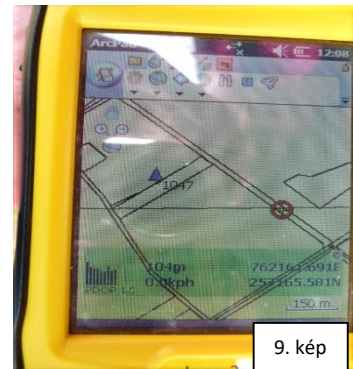
8. kép

Az odúk számmal vannak ellátva, hogy bármikor, minden természetvédelmi őr számára jól beazonosíthatók legyenek.

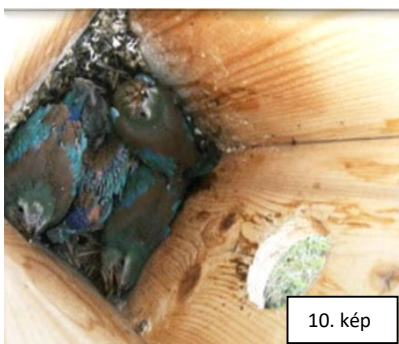
A területbejárások során az odúk számát GPS koordinátákkal együtt rögzítik, elmentve az odúban megszámlált tojások vagy fiókkák, és a fészekalj közelében megfigyelt felnőtt egyedek számával.

A dél-hevesi területen a szalakóták 90%-a elmúlt évi felmérések, madárgyűrűzések alapján mesterséges fészekodúban költ.

A nyár folyamán folytatódik a természetvédelmi munka a fiatal egyedek gyűrűzésével, nagy szerencsémre többször közvetlen közelből tapasztalhattam a fiókkák védekező mechanizmusát. Mivel ha fenyegetve érzik magukat híg, jellegzetes szagú ürülékkel bocsájtanak a betolakodóra.

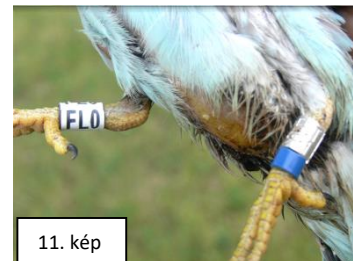
9. kép

10. kép

A fiókkák gyűrűzésére azért van szükség, hogy pontosan nyomon követhessék állományának változását.

Bevezették a színes madárgyűrűk felhelyezését, mely azért fontos, hogy a beazonosítás távcsővel is kivitelezhető legyen, ne kelljen minden alkalommal befogni, stressznek kitenni a madarakat.

11. kép

2018-ban a területbejárások

során célul tűztem ki a szalakóta élőhely használatának pontosabb megismerését, valamint azon tényezők megállapítását, melyet a madár fészkelőhely választásánál figyelembe vesz.

12. kép

A lakóhelyem 15km-es körzetében akkor 15db D-típusú odú volt elhelyezve. A madarak potenciális élőhelyeként az odúk körüli 4km-es zónát vettem alapul. Így megállapítottam, hogy az odúk legnagyobb része gyepterületekre lett kihelyezve, a madár által kedvelt természetes életközösségre.

13. kép

Egyik jellemzőként az oduk tájolását is megvizsgáltam. Az oduk kihelyezésénél a déli tájolás a legjellemzőbb, mert a szakemberek ezt ítélték meg a legkedvezőbbnek a költés szempontjából. Más adatokból viszont kiderült, hogy a tájolás nem mutat jelentős eltérést az egyes foglалások között.

Másik jellemzőként a kihelyezett oduk magasságának hatásait vizsgáltam. A kapott eredmények alapján arra következtettem, hogy a magasság növekedésével csökken a lakottság aránya. Ideális magasságnak a 4 méter tűnik.

Azonban a nagyobb magasságban

történő kihelyezés az oduk leverése elleni fizikai biztonságot növelheti.

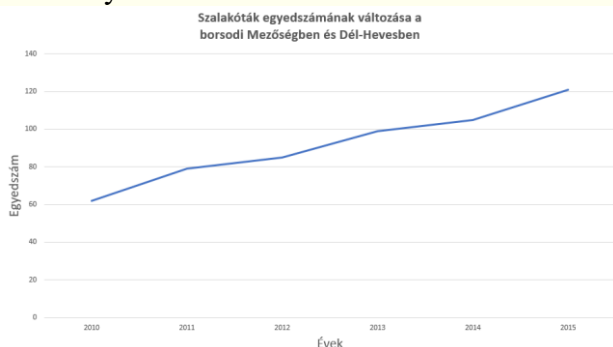
3 méter	4 méter	5 méter	6 méter	7 méter	8 méter
6	31	24	6	2	1

(piros színnel a 2017-es foglалások vannak jelölve)

14. kép

Vizsgálódásaim alapján megállapítható, hogy a szalakóta előnyben részesíti a természethez közeli területeket költésre, viszont igényeit szükség esetén az intenzívebb területek is kielégíthetik. Az oduk kihelyezése egyértelműen növelte a régiókban élő szalakóták állományát.

Az oduk kihelyezését követő öt évben Dél-Hevesben és a Borsodi Mezőségben élő egyedszáma megduplázódott. A jelenlegi odúsítási arány még nem érte el a terület eltartó képességének határát, nem tapasztaltuk a kihelyezés hatékonyságának csökkenését. A kihelyezés során figyelembe veendő paraméterek tekintetében laza összefüggéseket tapasztaltam a magasság vonatkozásában, míg nem tapasztaltam ilyen

a tájolás tekintetében. Megfigyeléseim alapján, bátran állíthatom, hogy a kutatásomat indító tézis, miszerint a költésre alkalmas fészkelőoduk kihelyezése nagy mértékben segíti az állomány gyarapodását, igaznak bizonyult. Hazai állománya 1400-1600 párra tehető, mely napjainkra már stabil állománynak tekinthető, minimális növekvő tendenciát is mutatva.

A Természetvédelmi Világszövetség vörös listáján 2015-be a szalakótákat a mérsékelten fenyegetett kategóriából a nem fenyegetett fajok közé sorolták át, többek között a hazánkban folyó természetvédelmi munkálatoknak köszönhetően. Fontos azonban megemlítenünk, hogy tőlünk északabbra lévő populációi továbbra is csökkennek. Európai Unió szintű védelmi státuszát az 1979. április 2-án elfogadott, a vadon élő madarak védelméről szóló irányelv határozza meg, ahol az I. számú mellékletben került felsorolásra azon madárfajok között, amelyek fennmaradása, szaporodása csak az élőhelyüket érintő speciális intézkedésekkel biztosítható. Ennek értelmében a szalakóta Natura 2000-es jelölőfaj.

Az 1979-ben létrehozott Bonni Egyezmény egy, a vándorló fajok összehangolt, nemzetközi védelmét szolgáló keretmegállapodás, amelyhez hazánk 1983-ban csatlakozott. az egyezmény függelékek segítségével működik, a szalakóta a II. függelék mellett 2014-ben magyar javaslatra felkerült az I. függelékbe is. Az itt felsorolt fajok jogi védelmét minden tagországnak

biztosítania kell. Ezen fajok kipusztulásának megakadályozása érdekében a fontos élőhelyeket meg kell őrizni, ahol pedig megoldható, a fennmaradását segítő élőhelyeket helyre kell állítani. Fontos szem előtt tartanunk azonban azt, hogy állományának fogyatkozását nem csak a fészkelőhelyének fogyatkozása, de számos más ok is elősegíti.

Hazánkban a gázolás, a táplálkozó helyek csökkenése és az áramütés fenyegeti leginkább. Igaz napjainkban is számos elektromos vezetékot szigetelnek a madarak áramütésének elkerülése érdekében, a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület igyekszik több áramszolgáltató vállalattal együttműködni, madárbarát megoldású közepesfeszültségű tartóoszlopokat kihelyezni.

A madarak étrendjük miatt közvetve mérgezés áldozatai is lehetnek, mivel a különböző mezőgazdasági permetszerek a táplálékláncon keresztül az ő, később magasabb rendű fogyasztók szervezetébe is eljuthatnak. Erre különböző szalakótábarát gazdálkodási módszerek használatát igyekeznek népszerűsíteni a szakemberek a Natura 2000-es területeken. A gazdálkodókat a Szalakótás Gazda című program keretében igyekeznek támogatni.

Vonulása során szélrózsművekbe, különböző fizikai, műszaki tárgyakra ütközhet, mely szintén hozzájárul állományának csökkenéséhez.

A tőlünk délebbre lévő országokban színpompás tollazata miatt gyakran illegális vadászok áldozatául esik.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület önkénteseket toboroz a madár védelmének érdekében. A mesterséges odúk kihelyezése mellett a potenciális odúhelyek, fasorok, villanyoszlopok felderítését is fontosnak tartja.

A technológia vívmányaival a madárvédelmi program is sikeresebbé vált, a műholdas jeladókkal sok mindent megtudhatunk a madarak életmódjáról, költési szokásairól, valamint vonulásáról. Ezen célokra két különböző típusú jeladót különböztetünk meg, az egyik 5-8km-es pontosságú, mely inkább életmódjának nyomon követését szolgálja, míg a másik típus több kilométeres pontosságú adattal szolgál, mely a madár vonulásának nyomon követésére irányul.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) szakemberei „A szalakóta védelme a Kárpát-medencében” című LIFE+ projekt keretében 2014 óta több szalakótát láttak el PTT típusú műholdas jeladóval, melyek közül mára csak egy madár élete követhető nyomon. Ezen jeladóknak az is az érdekessége, hogy az ezzel ellátott madarakat, mi érdeklődők is nyomon követhetjük. Ilyen műholdas jeladó adatai alapján tudjuk, hogy Eleven névre keresztelt, 2016-ban Kisapajon jeladóval ellátott madarunk, Botswana-ból adott jelet. Tehát elmondhatjuk, hogy ez a pár grammos madár 8 ezer kilométerre merészkedett.

A régebbi és az újabb intézkedések mind azt segítik, hogy a szalakóták továbbra is élénk színfoltjai legyenek e vidéknek és jelenlétükkel elvarázsoljanak minket.

Felhasznált irodalom:

<https://sokszinuvidek.24.hu/mozaik/2020/12/17/szalakota-eleven-afrikai-telelohely/>

(letöltés ideje: 2020.12.17. 16:15)

<https://www.mme.hu/szalakota>

(letöltés ideje: 2020.12.17. 16:15)

<http://mek.oszk.hu/03400/03408/html/1250.html>

Képek:

1. kép: természetvédelmi szakembertől kapott kép, fényképezés ideje: 2016.05.17. 14:18
2. kép: <https://www.origo.hu/tudomany/20150707-szalakota-madar-magyar-madartani-es-termeszetvedelmi-egyesulet-termeszetvedelem-jeladok.html>
3. kép: saját kép, fényképezés ideje: 2018. 06.07. 17:30
4. kép: saját kép, fényképezés ideje: 2016. 04.28. 15:16
5. kép: saját kép, fényképezés ideje: 2015. 07.16.
6. kép: saját kép, fényképezés ideje: 2016.04.28. 15:19
7. kép: saját kép, fényképezés ideje: 2016.04.28. 13:20
8. kép: saját kép, fényképezés ideje: 2016.04.28. 13:33
9. kép: saját kép, fényképezés ideje: 2016.04.28. 14:10
10. kép: saját kép, fényképezés ideje: 2016.06.18 15:43
11. kép: természetvédelmi szakembertől kapott kép, fényképezés ideje: 2015.05.16. 15:16
12. kép: természetvédelmi szakembertől kapott kép, 2017-es adatok alapján
13. kép: saját kép, fényképezés ideje: 2018.05.27. 18:30
14. kép: saját kép, fényképezés ideje: 2018.05.28. 17:16
15. kép: <http://medusa.hnp.hu/78-1154.php>
16. kép: <https://www.mme.hu/szazszamra-olik-a-szalakotakat-a-kozeli-keleten>
17. kép: saját kép, fényképezés ideje: 2018.06.05. 14:23

A 14. és 15. kép közötti grafikont természetvédelmi szakembertől kapott adatok alapján készítettem.